

PIESE DESPRE HORIA ȘI CLOȘCA ÎN TEATRUL DE PĂPUȘI CEH

ILEANA IONESCU

În istoria culturii cehă teatrul de păpuși deține un loc mai important decât în istoria altor culturi. El a contribuit într-o mare măsură la închegarea conștiinței naționale cehă și a deschis drumul teatrului național ceh. Cel mai celebru dintre păpușarii cehi, Matěj Kopecký (cca. 1775—1837), devenit o personalitate legendară¹, este considerat totodată printre creatorii teatrului ceh.

Situația excepțională a teatrului de păpuși în ansamblul manifestărilor culturale cehă din epoca renașterii naționale (deceniul al 9-lea al sec. al XVIII-lea — 1848) se datorește rolului deosebit jucat în această renaștere de masele populare cehă și faptului că, spre deosebire de teatrul cu actori și cu un repertoriu stabil, ușor controlabil de cenzura habsburgică, teatrul de păpuși dispunea de o mai mare libertate de acțiune.

«Arta populară a renașterii — scrie Václav Stejskal — are în istoria literaturii noastre un loc cu totul special și excepțional. Lumina nouă a deșteptării naționale a atins la noi numai masele poporului muncitor de la sate și păturile cele mai mărunte orășenești, în timp ce nobilimea și burghezia au fost în majoritate zdrobitoare străine sau înstrăinate. Tradiția populară, tradiție democratică și revoluționară a mișcării husite și a războaielor țărănești, stă la baza renașterii conștiinței noastre naționale... Astăzi este greu să ne imaginăm extraordinara putere de sacrificiu și dragostea arzătoare pentru poporul ceh, care au luminat drumul acelor mărunți patrioți dispăruți și i-au ajutat să învingă mizeria de neînchipuit, ignoranța, prejudecățile, persecuțiile și greutățile de tot felul. Și totuși, lor le revine meritul de trezire spirituală a poporului ceh atât de asuprit și nenorocit...»²

Între aceștia, Stejskal așează la «locul cel mai de cinst» pe «muncitorii uitați și modești — păpușarii patrioți cehi», al căror rol în deșteptarea conștiinței naționale cehă este evocat în cuvinte pline de căldură, surprinzând și secretul eficacității operii lor: «Păpușarii iluminiști nu erau împiedecați de cenzură ca alți răspînditori ai culturii de pe atunci; artiștii

¹ Fr. Černý, *Nástin dějin českého divadla. III. Národní obrození*, Praga, 1955, p. 55—56.

² Václav Stejskal, prefată la *Loučkářské hry českého obrození*, Culegere întocmită de J. Bartoš, Praga, 1952, p. 9.

lor de lemn vorbeau către ascultătorii simpli de la inimă la inimă, fără obstacole și ocolișuri ».

Păpușarii au deschis astfel gustul pentru teatru și au pregătit spectatorii viitorului teatru național ceh, interzis și întârziat multă vreme de imperia-lismul habsburgic. Până ce a luat ființă acest teatru cehii și slovacii au făcut cunoștință cu personaje celebre ca Don Juan, Faust, eroii teatrului lui Shakes-peare și Molière, ai operelor lui Gluck, Meyerbeer etc., prin intermediul teatru-lui de păpuși¹. Acesta era un teatru în limba poporului, pe înțelesul lui.

Păpușarii își transmiteau din tată în fiu secretul artei lor și repertoriul (care de multe ori era păstrat numai în memorie), încredințând scrisului numai schemele generale ale pieselor jucate. Pe baza lor se desfășura improvisația actoricească. S-au format astfel adevărate «dinastii» de păpușari, dintre care cele mai celebre au fost «dinastia» lui Matěj Kopecký și a lui Maizner. Străne-poții acestuia din urmă mai jucau un rol important în mișcarea păpușerească cehă în al treilea deceniu al secolului nostru².

Printre piesele care formau repertoriul de bază al păpușarilor cehi, una din cele mai populare și îndrăgite de public a fost *Horia a Gloska aneb Zapálení Hermanštadu* (Horia și Cloșca sau arderea Sibiului) care, așa cum arată titlul, avea ca subiect răscoala populară din Transilvania, iar ca personaje principale pe Horia și Cloșca.

Piesa a fost tipărită pentru prima oară, împreună cu alte piese din reper-toriul lui M. Kopecký, în anul 1862³. După cum au remarcat însă unii cercetă-tori, textul ediției din 1862 nu reprezintă decât foarte palid imaginea adevărată a piesei — observație valabilă și pentru celelalte texte cuprinse în culegere. Ea dă o formă tîrzie, mult modificată față de cea inițială, fapt care explică de ce păpușarii cehi nu s-au ghidat nici odată după acest text, ci au folosit alte manuscrise, sau tradiții orale⁴. Acest fapt l-a determinat pe cunoscutul specialist ceh în istoria teatrului de păpuși Dr. Jindřich Veselý să încerce, cu oca-zia aniversării a 80 de ani de la moartea lui M. Kopecký, o reconstituire a texte-lor originale ale repertoriului său. El a folosit, pe lângă ediția din 1862, un ma-nuscris inedit în care strănepotul lui M. Kopecký, Jan Kopecký (1866—1901), și-a însemnat piesele jucate de străbunicul său Matěj precum și tradițiile orale, încă vii între păpușarii cehi. Pentru textul piesei despre Horia și Cloșca a folosit deasemeni varianta jucată de familia Maizner, variantă care se păstrează într-un manuscris al lui Ladislav Maizner, datînd din 27 august 1902. Acest manuscris este, la rîndul său, o copie a unui manuscris din 1860⁵ și a fost editat prima dată în culegerea citată din 1952. Dr. J. Veselý a dat în subsolul ediției sale diferențele — de altfel foarte mici — între cele două variante ale piesei. După părerea lui J. Bartoš, varianta Maizner este cea mai apropiată de versiunea originală, fapt care ne-a determinat să o alegem pentru traducerea care înso-țește articolul de față.

Prezența temei răscoalei din Transilvania în teatrul de păpuși ceh, ca și excepționala ei popularitate, a preocupat pe mai mulți cercetători cehi. Ei au

¹ Dr. Fr. Černý, *op. cit.*, p. 61 și 53—54.

² Dr. J. Veselý, *Rumunské loutkářství*, în «Unima», VI, 1931, p. 6.

³ *Komedie a hry Matěje Kopeckého (dle sepsání jeho syna Václava)*, Praga, 1862.

⁴ Dr. J. Veselý, *Komedie a hry Podle starých rukopisů, loutkářských tradic a Matěje Kopeckého (podle sepsání jeho syna Václava)*, Praga, 1927, p. 450.

⁵ J. Veselý, *op. cit.*, p. 450 și J. Bartoš, *op. cit.*, p. 308.

căutat să determine raportul dintre operă și realitatea istorică reflectată, modul în care faptele reale au fost transformate potrivit tendințelor literare ale epocii și originea temei însăși în teatrul de păpuși ceh.

Astfel, în 1892, știrea apărută în ziare că populația română din Transilvania se răscoală în aceleași regiuni în care se răscolase pe vremea lui Horia și Cloșca, l-a determinat pe dr. Arnošt Kraus, profesor universitar și specialist în arta populară, să consacre piesei *Horia și Cloșca* primul studiu științific, intitulat *Horia a Gloska. Studie o lidovém divadle* (Horia și Cloșca. Studiu despre teatrul popular)¹. După ce, pe baza ediției din 1862, face un rezumat amănunțit al celor patru acte ale piesei, autorul se întreabă: «ce are comun (piesa), în afară de nume, cu persoanele istorice?» Căutând să răspundă la această întrebare, el face o expunere, în linii mari exactă și destul de obiectivă, asupra biografiei lui Horia și Cloșca, asupra sensului și desfășurării răscoalei din Transilvania din 1784. În urma comparării acestor date cu conținutul piesei el conchide: «este evident că drama noastră concordă cu istoria nu numai prin numele personajelor»². Dar constată totodată că transformarea lui Horia și Cloșca din conducători de răscoală în haiduci, ca și finalul, în care aceștia sînt prezentați supuși și căindu-se de faptele lor, ba chiar primind cu împăcare pedeapsa, constituie o îndepărtare de la adevărul istoric. «Cum a ajuns acest material în Cehia și s-a menținut aici cu atîta vitalitate — se întreabă el — și cum se poate explica îndepărtarea piesei de la adevărul istoric?»³.

La prima întrebare A. Kraus consideră că

«ar fi firească ideea unui izvor german, dar n-am găsit nimic asemănător. În tot repertoriul teatrului popular german, întocmit de Richard Maria Werner, n-am găsit vreun titlu care să amintească de piesa noastră. Este adevărat că există o piesă pentru teatrul de păpuși, de Engel, intitulată *Autraschek und Juraschek oder die Räuber in Siebenbürgen*, care în afara unor foarte mici asemănări întâmplătoare, explicabile prin genul însăși al operei, nu are comun cu piesa despre Horia și Cloșca decît numele orașului Sibiu». Legăturile acestor două piese sînt abia perceptibile... Nu mă încumet să spun că originea germană este exclusă, căci din bogatul repertoriu al artiștilor ambulanți din veacul trecut, avem doar simple rămășițe. E posibil ca piesa germană cu acest subiect să se găsească vreodată, sau dacă ea a existat, s-a pierdut pentru totdeauna. Cert este că scrierile germane i-au pus la îndemînă poetului din afara Transilvaniei, acest material. Astfel chiar în 1785 a apărut la Sibiu scrierea *Horia und Gloska. Oberhaupt und Rathgeber der Aufrührer in Siebenbürgen. Physiognomische Skizze, historisch und charakteristisch nebst der Geschichte dieses Aufruhrs*. Subiectul acestei scrieri era parcă anume pregătit pentru un poet... Acest material a interesat în special în vreme cînd era actual. Originalul piesei noastre a apărut deci cu siguranță în acea epocă, și un timp oarecare a fost prezentat de directorul iubitor de senzații. Deoarece tocmai în epoca respectivă și scena cehă se bucura, sub egida libertății iosefiniste, de o scurtă înflorire, această piesă a fost probabil tradusă în cehă. Este de asemenea posibil ca ea să fi fost compusă după acele știri direct pentru teatrul ceh»⁴.

La a doua întrebare autorul caută să răspundă în restul articolului (p. 418—420, 493—497). «De ce poetul ceh sau german a făcut din conducătorii

¹ În «Český lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku», III, Praga, 1894, p. 416—420, 493—497.

² Dr. A. Kraus, *art. cit.*, p. 417.

³ *Ibid.*, p. 418.

⁴ Dr. A. Kraus, *art. cit.*, p. 418.

răscoalei haiduci? Acest lucru îl explică epoca în care a apărut piesa ». Piesele cu haiduci erau la modă la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale sec. al XIX-lea. Cu numai câțiva ani înaintea răscoalei lui Horia, a apărut piesa lui Fr. Schiller « *Hoříi* » (1781). Haiducul era un personaj îndrăgit și foarte popular, pentru faptul că el se ridica împotriva claselor asupritoare. A. Kraus citează, în legătură cu aceasta, cuvintele poetului ceh Jaroslav Vrchlický: « Haiducul era pe atunci (deceniul al patrulea al sec. al XIX-lea) personificarea revoltei împotriva orînduirii sociale în descompunere, era executorul răzbunării claselor și păturilor asuprite, dar în adîncul său era nobil și mărinimos, învăluit în poezia comorilor și ruinelor; el lua de obicei numai de la bogați și împărțea săracilor »¹. Pentru ca piesele cu haiduci să se poată juca pe scenele austriace, li s-a impus însă un sfîrșit șablon în care de fiecare dată haiducii recunosc vina lor față de stăpînire și acceptă de bună voie și cu împăcare pedeapsa la care sînt condamnați. Într-o oarecare măsură, acest final îl găsim de altfel și în « *Hoříi* » lui Schiller, dar el a devenit regulă numai pe scenele austriace. S-a creat astfel o schemă generală a pieselor cu haiduci, vădită în cîteva opere contemporane (pe care A. Kraus le analizează în studiul său) și a apărut un adevărat procedeu literar prin care subiecte și materiale noi erau prelucrate și adaptate acestei scheme. La fel s-a întîmplat și cu piesa despre Horia și Cloșca, unde tema răscoalei și personalitățile conducătorilor au fost adaptate tradiției literaturii haiducești deja constituite.

Al doilea cercetător care se ocupă de piesa *Horia și Cloșca* este dr. J. Veselý. În prefața ediției jubiliare citate, el caută să explice popularitatea excepțională și vitalitatea acestei piese în repertoriul păpușeresc prin faptul că « era cea mai dinamică, și în timpul ei avea loc incendierea orașului cu focuri bengale, clopote de alarmă, fluerături, strigăte, lucruri senzaționale pentru spectatorul simplu al Thaliei de lemn, care nu cunoștea cărțile polițiste și filmele »². După ce face un istoric al reprezentării acestor piese de către cele două familii de păpușari, J. Veselý se ocupă de raportul dintre versiunea din 1862 și cea din manuscrisul lui Jan Kopecký și de raportul dintre realitatea istorică și piesă, utilizînd și citînd pe larg din studiul anterior al lui A. Kraus. Tot J. Veselý revine asupra piesei în articolul *Rumunské loutkářství* (Arta păpușărească romînească)³, unde se ocupă în treacăt de ea, spunînd: « este interesant că păpușarul ceh popular a cunoscut numele eroilor naționali romîni și i-a făcut personaje principale ale piesei Horia și Cloșca, tipărite încă în 1862 »⁴. Materialul romînesc a trăit și trăiește în teatrele populare cehe de păpuși, deși modificat, întrucît Horia și Cloșca sînt prezentați în chip de conducători ai haiducilor⁵.

De raportul dintre realitatea istorică și piesă s-a ocupat în mod special Dr. Václav Čejchan, în articolul *Horia și Cloșca sau Arderea Sibiului — De la istorie la piesa de păpuși*⁶. Amintind că piesa a fost « foarte îndrăgită la vremea ei », autorul, arată că « ne interesează să urmărim simburile istoric al piesei ». După o scurtă relatare a subiectului, se oprește asupra faptelor istorice care au

¹ Dr. A. Kraus, *art. cit.*, p. 418—419.

² Dr. J. Veselý, *Komédie a hry. Podle starých rukopisů, loutkářských tradic a Matěje Kopeckého (podle sepsání jeho syna Václava)*, Praga, 1927, p. 450.

³ În « *Unima* », VI, 1931.

⁴ *Ibidem*, p. 6.

⁵ *Ibidem*, p. 8.

⁶ Dr. Václav Čejchan, *Horia a Gloška aneb Zapálení Hermanšladtu (Historie k loutkové hře)*, în « *Loutkářská Morava* », anul XIV, 1928, nr. 7—8.

inspirat-o, spre a conchide: « Dramaturgul popular a preluat subiectul istoric așa cum a trăit în tradiția poporului și a știut să-l prelucereze foarte bine în spiritul epocii sale, într-o piesă de păpuși cu haiduci. Păstrînd personajele istorice — pe Horia și Cloșca, el a apropiat subiectul istoric de epocă atunci cînd conducătorii răscoalei s-au schimbat în mîna sa în haiduci »¹.

Ediția din 1952 a lui Jaroslav Bartoš utilizează în genere materialele anterioare. Ea dă în plus informația prețioasă că la puțină vreme după executarea capilor răscoalei, și anume la 17 aprilie 1785, s-a jucat pe o scenă cehă pantomima cu dansuri intitulată *Horia a Gloska aneb Lidové povstání v Sedmíhradech* (Horia și Cloșca sau Răscoala populară din Transilvania)². După părerea lui J. Bartoš, actul II din varianta Maizner nu este în fond decît o prelucrare a pantomimei³.

Ultima expunere de ansamblu asupra piesei « Horia a Gloska, aneb Zapálení Hermanštadt » se datorește lui Jan Malík. În cursul universitar litografiat *Materiale pentru istoria artei păpușărești cehă III*⁴ întocmit în colaborare cu Dr. Jar. Bartoš, Dr. Jan Malík se ocupă de *Tematica romînească în piesele tradiționale de păpuși cehă* (p. 23 — 43). Cea mai mare parte a capitolului se ocupă de piesa noastră, sintetizînd materialele anterioare, expunînd amănunțit cuprinsul piesei și enunțînd valoroasa idee că *vitalitatea ei în teatrul de păpuși ceh se datorește aluziilor social-revoluționare*. În ceea ce privește izvoarele piesei, el consideră că « sîntem și vom rămîne probabil reduși doar la prezumții »⁵.

Materialul ceh, apărut pînă atunci (cu excepția studiului lui Václav Čejchan pe care nu l-a cunoscut) a fost utilizat în 1929 de Petru Caraman în studiul *Motive romînești în literatura semipopulară cehă. Teatrul de marionete Horia și Cloșca*⁶, studiu prilejuit de apariția ediției lui Veselý și a jubileului lui Matěj Kopecký. După o scurtă expunere cu privire la teatrul de păpuși ceh și la biografia lui Kopecký, studiul rezumă amănunțit piesa din varianta publicată de Veselý, explicînd (după A. Kraus) influența epocii în prelucrarea materialului istoric și arătînd motivele care-l fac să considere că forma tipărită în 1862 este mult mai nouă. P. Caraman crede că, inițial, Horia și Cloșca au fost prezentați ca revoluționari și numai treptat au devenit haiduci, observație în general valabilă. În centrul studiului lui P. Caraman stă însă încercarea de a demonstra că la baza piesei cehă a stat o versiune germană și de a preciza căile posibile prin care această variantă germană a putut pătrunde în Cehia. Ceea ce la A. Kraus era o simplă ipoteză, prezentată cu toată rezerva, la P. Caraman se

¹ Dr. V. Čejchan, *art. cit.*, p. 137.

² J. Bartoš, *op. cit.*, p. 307.

³ Apariția pantomimei în Cehia nu este un fenomen izolat. După cum reiese din lucrările lui K. K. Klein) *Literaturgeschichte des Deutschen Ausland*, Bibliografisches Institut, Leipzig, 1939, 112) și din Jolán Kádár (*Geschichte des deutschen Theaters in Ungarn*, München, 1933, p. 70) și la teatrele germane din Soprony și Budapesta s-a jucat în 1785 și 1786 baletе satești Horia și Cloșca, fără a fi însă favorabile răscoalei și capilor ei. Aceste date ne-au fost comunicate într-o scrisoare de Prof. Dr. B. Capesius, care adaugă următoarele: « Indicații despre tratarea acestui subiect în literatura satească din secolul al 19-lea n-am găsit și nici nu cred să se găsească. Sînt însă de părere că influența pieselor jucate la Pesta și la Soprony asupra unei opere literare din Cehia este mult mai probabilă decît cea a unei opere satești, chiar dacă ea ar fi existat. Dar, de altfel, nu era neapărat necesară o influență literară — știrile din ziarele contemporane au fost desigur suficiente pentru a inspira pe autorii unor piese de păpuși. » (Mulțumim și pe această cale prof. dr. B. Capesius, pentru amabilitatea cu care a răspuns solicitărilor noastre).

⁴ Dr. J. Bartoš, Dr. J. Malík, *Materiály k dějinám čes. loutkářství. II*, Praha, 1957.

⁵ *Ibidem*, p. 37.

⁶ În « Arhiva », Iași, Ianuarie, 36, 1929 p. 6—17 și 103—114.

transformă într-o teză susținută cu toată convingerea. Argumentele sale sînt însă aproape exclusiv de ordin speculativ. Singura mărturie concretă pe care o poate cita în sprijinul tezei sale este titlul cărții germane menționate și de Kraus, unde ar apărea modificarea, specifică piesei cehe, *Cloșca = Gloska*. Dar acest argument provine dintr-o lectură eronată, sau dintr-o scăpare a lui A. Kraus, pe care P. Caraman o adoptă fără a mai verifica originalul. În realitate, așa cum dovedește exemplarul operei citate, păstrat în biblioteca muzeului Bruckenthal din Sibiu¹, numele lui Cloșca este redat aici *Klotska*, după cum apare și în alte lucrări germane².

Ipoteza unei origini germane — săsești — nu mai este necesară spre a explica apariția temei răscoalei din Transilvania în Cehia, din moment ce avem dovada sigură că ecoul răscoalei s-a propagat rapid și a dat naștere unei manifestări scenice imediat după înăbușirea răscoalei. De altfel, P. Caraman, în ipoteza sa, lasă la o parte realitatea — întărită de nenumărate documente contemporane — că răscoala din Transilvania a fost un eveniment cu un mare răsunet internațional și nu un eveniment local, de care cehii să ia cunoștință doar prin intermediul unor scrieri germane sau prin veștile aduse de soldații veniți din Transilvania. Acest eveniment a fost prezentat diferit de oficialitățile austriace și de forțele progresiste, cele dintîi căutînd să-i înfățișeze pe răsculați ca pe niște simpli bandiți, iar cele din urmă solidarizîndu-se cu acțiunea țăranilor din Transilvania³.

¹ Cronica anonimă apărută în 1785 la Sibiu și atribuită lui Kessler, cronicarul lui Mihail Bruckenthal se intitulează *Horjia und Klotska oberhaupt und rahgeber der aufrühren im Siebenburgen*, și se păstrează sub cota XV. Ng (cotă veche). După cum ne informează tov. Eugen Onu de la Muzeul Bruckenthal, această carte n-a fost încadrată încă pe baza clasificării zecimale, operație care se efectuează în prezent la biblioteca muzeului.

² Tot în 1785 a apărut în Transilvania cronica anonimă germană: *Zur erlässigste und Vollständigste Erzählung des Aufruhrs der Wallachen in Siebenbürgen, sammt den Poträts ihrer zvei Aufrührer des Hora und Klotska*.

În știrea extrasă de prof. dr. Capesius din Jolán Kádár reiese că baletul jucat pe scena teatrului german din Budapesta în 1786 se intitula *Hora und Kloska*. Această schimbare a numelui Kloska în Gloska nu se datorește deci modelului săsesc, cum susține P. Caraman, și ea poate fi chiar de origină cehă. (În limba cehă grupul consonantic *kd* se pronunță *gd*, de ex. *kdo?* (cine?) se pronunță *gdo?*. În ceea ce privește grupul consonantic *kl*, am găsit un singur exemplu de cuvînt străin cu sonorizarea lui *k* în *g*, și anume *klot* (din engleză) « stofă neagră de bumbac », popular se pronunță *glot* (cf. Fr. Trávníček, *Slovník jazyka českého*, Praga, 1952, p. 383).

³ Sînt nenumărate aceste documente referitoare la răscoala țăranilor din Transilvania, dintre care cităm: cele două cronici anonime apărute la 1785 în Transilvania, știrile din publicațiile vremii, ca « Nunziatura di Germania », cartea preotului reformat Czövek István, tradusă după scrierile sasului Fr. Schiller — martor ocular al răscoalei —, apărută în 1817 la Pesta sub titlul *Oglinda faimoșilor tilhari, hoți de codru, ucigași, bandiți, rebeli și conjurați, renumiți în întreaga Europă* (vezi Roman Ciorogariu, *Horia și Cloșca*, traducere din Schiller, după versiunea maghiară a lui Czövek István, Oradea, 1931). Prof. Șt. P. Pascu, *Știri noi privitoare la revoluțiunea lui Horia*, Sibiu, 1943; Prof. Șt. P. Pascu, *Războiul țăranilor sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan*, Buc., 1957; Octavian Beu, *Răscoala lui Horia în arta epocii*, Buc., 1935; George Georgescu-Buzău, *Caracterul răscoalei țărănești din Transilvania de la 1784 văzut de istoriografia burgheză română*, Buc., 1955; George Georgescu-Buzău, *Răscoala de la 1784 a iobagilor din Transilvania*, Edit. Politică, Buc., 1962; David Prodan, *Versuri contemporane despre răscoala lui Horia*, Buc., 1942; Acad. C. Daicoviciu, Șt. Pascu, V. Cheresteșiu, *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, Buc., 1960. O mare influență asupra opiniei publice mondiale a avut scrisoarea deschisă a lui Jaques (Jean) Pierre Brissot (unul din viitorii șefi ai girondinilor francezi din 1789) către împăratul Iosif II, apărută la Dublin — Anglia, în toamna anului 1785, intitulată: *A doua scrisoare a unui apărător al poporului către împăratul Iosif II*,

Matěj Kopecký avea probabil 9 ani în momentul izbucnirii răscoalei și ecolul ei în mijlocul maselor populare cehe nu s-a putut stinge atât de repede încât să nu-l fi impresionat profund — dovadă însăși apariția piesei de care ne ocupăm. Părerea lui Václav Čejchan că izvorul de inspirație trebuie căutat nu într-o influență livrescă, ci în însăși tradiția populară, în modul în care masele populare cehe au recepționat și au perpetuat amintirea răscoalei iobagilor din Transilvania ni se pare singura în acord cu realitatea istorică și cu informațiile documentare. Că la aceasta s-au putut adăuga lecturi din presa vremii sau din vreo carte tratând despre răscoală, nu este imposibil, dar acest fapt nu poate constitui mobilul apariției piesei și mai ales nu poate explica larga ei popularitate, într-o vreme când publicistica oficială în jurul răscoalei încetase de fapt¹.

Este adevărat că finalul, șablon, nu este mobilizator, nu conține în el un îndemn la luptă, nu cuprinde ceea ce am numi astăzi un « mesaj ». Explicația acestui fapt a dat-o încă A. Kraus și cazul nu este izolat: el ne întîmpină chiar într-o operă profund patriotică așa cum este « Blaník »². Acest final a fost impus nu numai de tipul literar al operei, cum credea Kraus, ci și de mediile diferite unde se juca, între care și cel nobiliar. El nu poate însă anula restul piesei, în care preocupările de natură socială sînt foarte precis conturate. Nu s-a observat faptul că între toate piesele din repertoriul teatrului de păpuși ceh de mare notorietate, *Horia și Cloșca* este piesa cu cel mai pronunțat caracter social. Nici o altă piesă nu are ca temă o răscoală a țăranilor și de aceea nici una nu a putut oferi un cadru atât de prielnic unui schimb de replici cu un vizibil ascuțiș antifeudal, ca aceasta. Dialogul între Hárúm și Cloșca cu care începe piesa este un preludiu al răscoalei, menit să explice și să justifice arderea orașului, care simbolizează arderea atîtor castele feudale. Momentul arderii Sibului nu este doar un episod senzațional, el apare ca o consecință logică a stărilor de lucruri zugrăvite în dialogul dintre Hárúm și Cloșca din primul act. Aici nu avem de-a face doar cu romantismul vremii, ci cu niște realități imediate, pe care țăranul ceh le știa tot atât de bine din propria sa experiență, ca și iobagii ardeleni. Este semnificativ faptul că autorul piesei nu insistă asupra naționalității răsculaților din Transilvania, dar reține semnificația socială a faptelor și etapele înseși ale răscoalei. Ca și în realitatea istorică, răscoala este prezentată ca o ultimă soluție pentru starea disperată în care au ajuns țăranii. Oricît ar fi intervenit elementul literar haiducesc și finalul convențional, aceste trăsături esențiale ale piesei nu au fost acoperite și ele explică de fapt statornicia publicului mai multor generații față de piesă, așa cum încheia expunerea sa și Dr. Jan Malik. « *Horia și Cloșca nu este deci o piesă banală, schematică, avînd temă cu hoți, ci dramatizarea unui material ale cărui aluzii social-revoluționare pătrundeau în subconștientul păpușarilor*

asupra regulamentului privitor la emigrare și în special asupra revoltei Valahilor. În această scrisoare Brissot analizînd condițiile de trai ale iobagilor și cauzele izbucnirii răscoalei, este necruțător față de nobilii feudali exploataatori, printre care îl situează și pe împărat, și plin de înțelegere și simpatie față de țăranii răsculați. Deasemenea Brissot explică pe larg dreptul poporului de a se revolta atunci cînd guvernarea nu este dreaptă.

¹ Cartea lui Czövek István a apărut la Pesta în 1817, iar piesă maghiară a lui Andrád Elek, *Horia-Világ* s-a jucat la Pesta pentru prima oară în 1808 (vezi D. Prodan, *Versuri contemporane despre răscoala lui Horea*, Buc., 1942, p. 3).

² În această piesă legendarul Bohuslav Blanický se adresează în final eroului piesei Zdeněk Zámucký: «... dar nu uita să sapi în inima concetățenilor tăi acest sfat: cine suferă fără vină, să nu-și piardă niciodată nădejdea. Credința în Dumnezeu și ajutorul slugilor sale puternice va sosi!» (vezi J. Bartoš, *op. cit.*, p. 298).

populari și al publicului lor popular. De aci reiese acea vitalitate surprinzătoare a piesei, care a supraviețuit, în repertoriul păpușarilor populari, cu mult altor piese vestite numite haiducești »¹.

În concluzie, tema răscoalei populare din Transilvania și figurile conducătorilor ei, Horia și Cloșca, au intrat în teatrul de păpuși ceh pentru că au oferit, în cadrul genului tradițional haiducesc îndrăgit de public, posibilități superioare de exprimare a unor probleme sociale. Piesa a fost apreciată și iubită de masele populare nu pentru că acestea asistau la focuri bengale, ci pentru că în dialogurile piesei se exprimau adevăruri amare despre soarta țăranilor și despre raporturile lor cu feudații și pentru că actul II le oferea priveliștea unei cetăți a celor avuți asediată și incendiată de cei asupriți. Mai mult decât finalul împăciuitoare, aceste momente ale piesei ieșeau în evidență și polarizau aspirațiile maselor populare, asigurând piesei, generație de generație, o poziție privilegiată în repertoriul teatrului de păpuși. Reprezentarea ei a devenit un element al pitorescului ceh, așa cum apare în versurile poetului Svatopluk Čech:

« Din păpuși de lemn (păpușarul ambulant)
și-a făcut un ansamblu.

Era o minune, ce frumos arătau,
Cum mișcau buzele, învîrteau ochii —
Și cumpărindu-și drept avere o căruță veche,
Cu o nepoțică frumușică hoinărea prin lume,
Juca pe Faust cu draci, pe Horia și Cloșca,
În zîmbetul bătrînilor, spre extazul copiilor »²

¹ Dr. J. Malík, *op. cit.*, p. 41.

² Svatopluk Čech, *Ve stínu lípy*, Praga, 1902, p. 51:

... Dívěných loutek urobil si sbor
až podív byl, jak pěkný mělý vzhled,
hýbaly rtoma, otáčely zor —
A povoz přikoupiv za jmění trosku,
S hezounkou vnučkou potloukal se světem,
hrál Fausta s d'abý, *Horia a Glosku*,
k úsměvu starým, k vytržení dětem.

Anexă:

Prezentăm mai jos traducerea piesei *Horia a Gloska* (Horia și Cloșca) din culegerea întocmită de dr. Jaroslav Bartoš *Loučkářské hry českého obrození* (Pieseale de păpuși din epoca renașterii cehe), Praga, 1952

HORIA ȘI CLOȘCA

piesă în 4 acte de Ladislav Maizner.

Personajele:

Horia
Gloska haiduci
Hărúm
Pimprde, croitor
Paznicul de noapte
Ofițerul
Armată, cavaleri, haiduci
Săteni
Țăranul
Năcek.

Actul I. Scena se petrece în pădure — Gloska și Hărúm.

Hărúm: Iubite frate, ce rău am făcut, de a trebuit să părăsim pământul nostru și să ne ascundem ca niște fiare sălbatice aici, în pădurile pustii, unde n-avem parte decît de ploii și furtuni, că nu-și poate usca omul nici hainele de pe el.

Gloska: Eh, iubite frate, toată viața mea a fost numai un lanț neîntrerupt de nenorociri, care m-au adus într-o sărăcie așa de mare. Știi și tu, că abia pot să mă hrănesc pe mine și pe copiii mei. În timp ce prietenii mei se desfată în belșug, mie mi-au luat pe nedrept pământul moștenit de la părinți și m-au alungat de pe el. O, Hărúm, cine nu înțelege durerea și nedreptatea ce mi s-a făcut, acela desigur nu merită să fie om pe lume.

Hărúm: Ei, greu e pentru acel ce trebuie să suporte nedreptatea și nu poate să se răzbune pe dușmanii săi.

Gloska: Dar eu, Hărúm, de răzbunat tot mă voi răzbuna, chiar de va trebui să plătesc cu viața. Aștept numai să se întoarcă tovarășul meu Horia să văd ce răspuns bun mi-aduce, căci ne-a făgăduit, mie și tovarășilor mei, că va avea grije de drepturile ce ne-au fost luate.

Hărúm: Nu știu, frate, nu știu, dar tare mă îndoiesc că Horia va căpăta cele-cerute, căci greu e de vorbit cu asemenea domni ca să le spui ce te doare; iar cu jalbă scrisă nu va putea face mai nimic. Rareori li se înmînează aceste cereri și zac nebagate în seamă, și pînă la urmă sînt uitate, în timp ce tu cu copiii tăi trebuie să mori de foame.

Gloska: N-avea grijă, Horia e bărbat viteaz. Multe și-a luat asupră-și și totdeauna le-a dus la bun sfîrșit. Așa că nici de data asta nu mă îndoiesc.

Hărúm: Îți doresc ca nădejdea ta să nu te înșele. (*Se aude o împușcătură; intră Horia și încă un haiduc.*)

Gloska: Iată-l și pe tovarășul nostru Horia!

Horia: Bine v-am găsit prieteni; cît v-am mai căutat prin păduri! Dar de ce v-ați părăsit casele voastre, femeile și copiii și v-ați ascuns ca lighioanele sălbatice în pădurile pustii?

Gloska: Frate Horia, cruzimea omenească ne-a mînat aici, pentru că ne-am împotrivit poruncilor; te-am așteptat, să vedem ce veste ne-aduci: bună sau rea. Decît să ne fi înfățișat judecătîi, mai bine am părăsit totul.

Horia: Bucurați-vă dar cu mine, vecini dragi, și ascultați ce vă spun: de acum nu veți mai fi sub cuțitul acestor oameni fără de dumnezeu, care v-au chinuit atît, ci domni și liberi, ca și ei, vă veți numi. Ascultați numai: îndată ce am sosit la rezidență, am avut îngăduința să mă înfățișez celui mai mare dregător; dar cum i-am înfățișat

plingerea noastră, el s-a răstit la mine spunînd: «Cum de îndrăznesc să mă plîng de asemenea lucruri, care încă din timpuri străvechi sînt astfel orînduite — pe scurt am fost gonit de acolo și asta cu mare milostenie, că am scăpat fără pedeapsă. Dar eu n-am zăbovit și am mers chiar la însuși prezidentul. Acesta, care e numai dragoste și înțelegere față de iobagul său, mi-a ascultat cererea și mi-a făgăduit, că va avea el însuși grijă de aceste lucruri, iar eu să mă întorc liniștit acasă. Drept dovadă ca să credeți vorbelor mele mi-a prins la gît cu mina lui acest lanț de aur. Această foaie de eliberare mi-a dat-o în mină, ca fără întîrziere să o duc stăpînilor și tuturor acelor care îi ajută. Ca prin puterea noastră, prin șiretenie și cu ajutor omenesc să ne putem numi domni de credință pravoslavnică. Eu între timp voi merge în orașul Sibiu, să cer libertate de la stăpînitori; dar de nu voi avea răspuns bun, vă voi da de știre cu un foc de pușcă. Voi veți înconjura orașul Sibiu din toate părțile și-i veți da foc.

Hărum: După aceste cuvinte, frate Horia, nu voi mai zăbovi, ci voi da de știre tuturor fraților și tovarășilor noștri, ca fără întîrziere să îndeplinească poruncile tale. *(Iese odată cu ceilalți haiduci).*

Horia: Fiindcă sîntem singuri, ție frate, vreau să-ți mărturisesc totul. Din tot ce v-am spus, nu-i nimic adevărat, rezidentul mi-a făgăduit doar ușurarea dărilor noastre, dar numai după o cercetare mai îndelungată a lucrurilor. Foaia de eliberare mi-a întocmit-o, pe bani buni, un om hitru, căci m-am temut de pedeapsă, pentru că eu am luat asupra mea să le fac rost prietenilor noștri de foaie și de libertate.

Gloska: Frate, dar de lanțul acesta cum ai făcut rost?

Horia: Într-un fel destul de ciudat, căci ce-i dat omului să pătească, tot pătește. Din întîmplare, a sosit un cămătar, care avea acest lanț, lăsat zălog pentru bani mulți de un domn. Eu l-am pîndit, pînă mi-a căzut în mină într-un loc sigur; acolo l-am trimis pe lumea cealaltă, și așa am căpătat lanțul. Dar te juruiesc cu legămînt pe capul tău și al meu, că nu mă vei trăda.

Gloska: Uite, ca dovadă a dragostei, îți dau mina mea credincioasă. Voi fi alături de tine și la bine și la rău.

Horia: Și eu mă leg să trăiesc și să mor alături de tine. Dar liniște, frate, mi se pare, că ne ascultă cineva aici; să-l lăsăm să treacă *(ies amîndoi)*.

Pimprdle: *(intră și cîntă)*

Noi, sărmanii vagabonzi, cît trebuie să suferim,
Din oraș în oraș umblăm, de lucru să găsim *(bis)*.

Cînd poposim într-un tirg, porțile-s ferecate,
Cu riset și batjocori, sîntem lăsați de-oparte *(bis)*.

Așa fac domnii noștri, maeștrii ai meseriei,
Ce poartă, ca și noi, blazonul croitoriei *(bis)*.

Și ne mindrim de-a noastră meserie,
Chiar de sîntem sărmani, fără de simbrie *(bis)*.

Blazonul nostru nu poate pieri,
Cînd unii, mai ales, nu-l pot înlocui *(bis)*.

Cît despre mine, asta vreau să spun:

Pot să pornesc cu orice cu ori și ce blazon la drum *(bis)*.

(Vorbeste) Croitorii sînt croitori și vor rămîne croitori, iar dacă nu vor mai fi croitori, atunci mai știi, poate că bărbații vor umbla în fuste.

Horia: Hei, cine ești și ce vrei?

Pimprdle: Hei, cine ești și ce vrei? — eu sînt croitor, tatăl meu tot croitor, tatăl tatălui meu de asemenea a fost croitor bunicul, străbunicul, și străstrăbunicul au fost tot croitori.

Horia: Așa dar ești un croitor născut, învățat și încercat.

Pimprdle: Se înțelege că sînt.

Horia: Bine, dar la mine te-ai învoi la slujbă cu plată bună?

Pimprdle: Dar ce voi avea de lucru la d-ta, domnule?

Horia: La mine nu vei avea altceva de făcut, de cît să tai grațiile, să spargi geamurile, să iei banii, să distrugi tot, cum s-ar spune *să întorcem socotelile*. Dacă te vei purta bine, vei fi răsplătit.

Pimprdle: D-le dacă-i așa, de croit și cusut am și uitat, dar de mâncat și băut știu încă bine.

Horia: De asta nu vei duce lipsă la mine, numai hai în ascunzătoarea mea.

Pimprdle: Ei drăcie, de data asta mi se pare că voi fi hoț! (*ies*)

Horia: (*de după scenă*) Stai aici, mănincă și bea, tot ce-ți place.

Pimprdle: (*de după scenă*) Ei, dar asta-i vin de Mielnic. Domnule, dacă cineva va croi și va coase pentru mine, atunci să ști că eu voi minca și bea pentru el, în toată legea.

Horia: (*iese*) Acum plec, incalec pe cal, merg în orașul Sibiu să cer libertate de la stăpînire; dar dacă nu voi primi răspuns bun, atunci voi da poruncă să fie ars orașul Sibiu din toate părțile, ca să mă răzbun.

Cortina

Actul II. Orașul Sibiu. Paznicul sună orele 11 noaptea, ceasul bate orele 11, haiducii înconjoară orașul, apoi intră paznicul și cîntă:

Paznicul: Vrednic om aș fi, de-aș putea dormi.

Mulți au o căsuț-a lor, eu-s strigoii străzilor,

Noaptea mă călătoresc, ciini din somn îi trezesc.

Unii dorm lingă neveste,

Eu cu noaptea ți-u poveste.

Vîntul, frigul și ploaia, astea sînt perina mea.

Ca un cîine străjuiesc, dar mai rău ca el trăiesc.

Căci cîinele se aciuște, hoțu-l prinde cînd voiește,

Iară eu c-un biet baston

Păzesc averi, vieți de om.

Paznicului, la o adică, rege-ar trebui să-i zică,

Căci el pe om păzește, cumpene pe loc oprește,

Pe cel bun, pe cel rău ferește,

Nimenea nu îl cîstește.

Un om bun și cu credință, fără de recunoștință;

Iar acasă cînd sosesc, odihna nu mi-o găsesc,

Nici la zi de sărbătoare, nu am liber, frățiaare.

Noaptea singur stau de ghiață,

Dracul să o ia de viață.

Nevasta acas' blestema, mereu viața ei așa:

— Dacă-ăș avea un băiat, i-aș suci gitul de-ndat',

De cit s-ajungă paznic, să stea noaptea un pirdalnic!

Eu i-am spus: — Fetița mea, poate viața s-o schimba,

N-oi mai fi un biet pirdalnic,

Oi fi și eu dnmn de paznic.

(*Se sună miezul nopții, sosesc haiducii, se aude o împușcătură, orașul se aprinde, bat tobele, sună trompetele, clopotele; de după scenă se aprinde foc bengal.*)

— Ah, sărmanii mei orășeni, cit trebuie să suferim noi nevinovații!

Cortina

Actul III. Pădure — Horia, Gloska, Hărur, Pimprdle.

Horia: Mindru-mi cîntă inima,

Cînd îmi judec fapta mea.

Parcă-ăș fi stăpîn pe toate,

Pe avere, pe dreptate.

Voi sinteți ai mei eroi,

Ca un rege-s printre voi.

Ceea ce voi porunci

Toate s-or îndeplini.

Și nu-mi va fi cu păcat
Neiertind pe cel bogat.
Fără milă voi ucide
Pe-nstăriți, de sub hlamide.

Să se știe că-mpăratul
Este Horia neînfrițatul.

Numele-mi va fi purtat
Și de sărmani laudat
Peste tot, în tot Ardealul,
Unde voi spăla amarul!

(*vorbește*) — Odihniți-vă cu toții laolaltă, dragii mei, să căpătați forțe noi, căci la miezul nopții plecăm din nou la vinătoare. Să nu vă fie milă de nimeni, ardeji, chinuiți, nu le lăsați nici o picătură de singe. Să nu vă fie milă de nimeni, mare sau mic, bătrîn sau tînăr, la fel să vă purtați.

Gloska: Nu știu, frate Horia, nu știu; pînă acum am avut noroc, dar nu știu cît timp va mai ține așa, căci mă tem că nobilimea să nu ne iasă în drum; dar vom avea cu ce să ne împotrivim.

Horia: Vorbești ca un copil, doar n-o să ne temem de păpușile astea ale lui Maizner, noi trebuie să punem mîna pe arme și chiar cu propriile lor arme să-i doborîm. Dar știți ce, prieteni, noi vom merge să ne odihnim în sălașele noastre, iar acesta mic¹ va sta de strajă și dacă va veni cineva, va trebui să strige «verdo!» (*pleacă cu Gloska*)

Pimprde: Ei bine, bine.

Horum: Iar eu voi pleca pe aici (*pleacă în partea opusă*)

Pimprde: Dacă va veni cineva, voi striga: *verdo!*²

Horia și Gloska (*sosesc în fugă*): Cine e aici?

Pimprde: Nimeni.

Horia: Dar ai strigat *verdo!*

Pimprde: Eu doar am încercat, să văd dacă n-am uitat.

Horia: Îți spun, să nu mai strigi *verdo* (*pleacă cu Gloska*)

Pimprde: Nu, nu voi mai striga, dar dacă cineva vine încoă, atunci trebuie să strig *verdo!*

Horia și Gloska (*vin în fugă*): Hei, cine e aici?

Pimprde: Nimeni — doar voi.

Horia: Atunci de ce strigi *verdo!*

Pimprde: Am vrut, să văd dacă nu dormiți.

Horia: Să nu care cumva să mai strigi.

Pimprde: A, ascultă domnule, dar dacă ar veni încoă nevasta mea, tot trebuie să strig *verdo!*

Horia: Să vie ori cine o veni (*pleacă cu Gloska*)

Pimprde: Atunci, dacă-i așa, bine. N-am să mai strig, dar dacă cineva o veni încoă, atunci voi striga *verdo!*

Horia (*sosește în fugă*): Hei, cine-i aici?

Pimprde: Pe aici.

Horia: Pe unde?

Pimprde: Pe aici, a și fugit!

Horia: Și cine a fost?

Pimprde: Ei, un iepure.

Horia: Măi, prostule, numai dacă vor veni oameni, atunci să strigi.

Pimprde: D-ta ai spus, că dacă vine cineva, atunci să strig *verdo*, ei și iepurele a fost aici.

Horia: Îți mai spun o dată să nu care cumva să mai strigi.

Pimprde: Bine, n-o să mai strig. A plecat pungașul ăsta... Ce spaimă i-am mai tras.

Dar ce, ei dorm cu toții acolo, și eu n-am dormit de cîteva nopți; știu ce-am de făcut: mă lungesc aici în drum și dacă vine cineva, dă peste mine și atunci mă trezesc (*se lungeste*). Să tot dormi aici.

¹ Croitorul, Pimprde. (*n. trad.*)

² Exclamație fără un sens anume.

Între ofițerul, armata, Hărur.

Hărur: Aici, domnilor, aici sînt locurile unde se găsesc haiducii.

Ofițerul: Bine, prietene, pentru credința ta vei primi răsplată.

Hărur: (pleacă)

Ofițerul: Ia uitați-vă, aici stă lungit cineva, desigur este o strajă, trebuie să-l trezim.

Hei, scoală!

Pimprde: (prin somn) Trezește-te, atuurile și roșu iau...

Ofițerul: Desigur că asta a fost la un joc de cărți și acum visează. Scoală!

Pimprde: (se scoală) ver...

Ofițerul: Nici o vorbă, altfel sabia mea îți va străpunge gîtul.

Pimprde: Da, dar eu trebuie să strig *verdo*!

Ofițerul: N-ai voie.

Pimprde: Dar eu trebuie...

Ofițerul: Taci din gură și vei primi răsplată. Nu știi, unde sînt haiducii aceia?

Pimprde: Dacă ași avea voie să spun că dorm aici în sălașuri, ... dar eu nu vă spun.

Ofițerul: Nu știi, cam cîți sînt?

Pimprde: N-am voie să spun că sînt peste 400.

Ofițerul: Vei primi de la noi răsplată.

Pimprde: Dar, vă rog, domnule, n-ași vrea să mi se întîmple ceva.

Ofițerul: Nu te teme, nimic nu ți se poate întîmpla. Vino, trebuie să cercetăm, unde se află haiducii aceia (iese).

Bate toba, țărănul, Neamțul, Kubiček aduc pe haiduci, apoi vine și armata cu cava-

lerii, care aduc pe Horia legat.

Pimprde: *Verdo! Verdo!*

Horia: Acum e tîrziu să mai strigi *verdo*, te-a cuprins somnul și n-ai strigat *verdo*.

Ofițerul: Duceți-l, și fiți atenți, să nu vă scape (pleacă)

Pimprde: S-a zis cu ei, cu pungașii ăștia. *Verdo!*

Cortina

(Aici Maiznerii introduc în varianta lor o scenă de origină mai nouă *).

Între un cavaler cu sabia scoasă și se așează de strajă

Țărănul: (de după scenă) Hai vino, Náček, vino!

Náček: (de după scenă) Hei, cumetre, unde te duci, nu vezi că-i întuneric ca în sac și nu vezi nimic.

Țărănul: Hai vino, vino (între amîndoi)

Náček: (cu un băț în mînă — zărește pe cavaler): Auleu, cumetre, uite cum lucește ceva acolo, hai s-o ștergem!

Țărănul: Asta-i ăla, nu te teme (merge către cavaler) Așa, domnule cavaler, sîntem aici. Și ce-o să facem aici?

Cavalerul: Ascultă dar, ne veți ajuta să-i prindem pe haiduci. Pentru fiecare pe care-l veți prinde, veți primi 20 ducăți, ați înțeles?

Țărănul: Așa, bine, bine. (merge la Náček) Ei știi, Náček, de ce am venit aici?

Náček: Nu știu.

Țărănul: Trebuie să prindem niște haiduci. Pentru fiecare pe care-l vom prinde, vom primi 20 ducăți. Ei drăcie, dacă vom prinde vreo 50, atunci să vezi ducăți!

Náček: Dar de ce trebuie să-i prindem, cumetre? Ce fel de animale sînt, de sînt așa de scumpi?

Țărănul: Ei, nu știu. ăla spunea că sînt haiduci.

Náček: Aha, cumetre, ăștia or fi un fel de păsări. Aici în pădure, rod coaja copacilor, fac pagubă, de aceea trebuie să-i prindem¹.

Țărănul: Așa o fi.

Náček: Dar, cum o să-i prindem, cumetre? O să-i luăm din cuiburi, sau cu plase?

¹ În cehă joc de cuvinte: *loupežník* = cel care curăță, brigand, haiduc; verbul *loupiti* = a curăța, a desghioa.

* Nota editorului

Țăranul: Nu știu, trebuie să întreb. Dar dacă va trebui să aducem niște scărițe, ca să putem să ne urcăm după ele?

Náček: Și unde le punem, în căciuli — sau în saci?

Țăranul: Așteaptă, mă duc să întreb (*spre cavalier*). Domnule havalier², cum îi vom prinde pe haiducii ăia, îi luăm din cuiburi? Să aducem scări și saci, sau în ce îi punem?

Cavalierul: Sinteți niște proști. Ce, nu cumva nu știți ce sint haiducii? Li se mai spune și răsculați.

Țăranul: Aha, bine, bine (*spre Náček*). Ei, știi Náček, cum li se mai spune haiducilor ăia? Furtunați³.

Náček: Aha, atunci păsările astea vor zbura când va fi furtună și va ploua, și în furtuna aia îi vom prinde; asta-i!

Țăranul: Ai dreptate, vor fi ude de ploaie și nu vor putea zbura așa că atunci le vom prinde.

Náček: Cumetre, eu mă duc după haină, că doar nu o să fug aici prin ploaie fără haină, și o să aduc și un sac.

Țăranul: Domnul havalier spunea, că nu avem nevoie de saci. Îi dăm cu grămada.

Náček: Cumetre, dar cum o fi arătând păsările alea — ca fazanii, sau cum? Numai să nu prindem altele, și atunci nu ne mai dă nimic.

Țăranul: Ai dreptate, asta-i important, trebuie să întreb (*spre cavalier*). Domnule havalier, trebuie să vă mai întreb ceva. Cum arată păsările astea, ca ciorile, ca coțofenele sau cum? Eu și Náček nu putem pricepe.

Cavalierul: Măi da proști sinteți. Ce nu știți ce este un haiduc sau un răsculat?

Țăranul: Vreo pasăre.

Cavalierul: Dar de unde. Este om ca și voi. Dar trebuie să băgați de seamă, că ei au diferite arme, să nu vă rănească sau să vă omoare. Acum vă e clar?

Țăranul: Da, da, acum știm (*merge spre Náček, cavalierul pleacă*). Náček, Náček, e cu totul altfel. Știi, haiducii ăia nu sint păsări.

Náček: Nu sint păsări, dar ce?

Țăranul: Sint oameni ca și noi.

Náček: Aha, asta înseamnă că nu-i vom prinde pe haiduci, ci o să prindem pe furtunații ăia, păsările alea.

Țăranul: Nu, nu, domnul havalier spunea că haiducii și răsculații sint oameni.

Náček: Acum chiar că nu mai înțeleg nimic. Deci ce vom prinde?

Țăranul: Vom prinde oameni.

Náček: Dar, de ce să-i prindem, cumetre?

Țăranul: Păi, ei fură, atacă oameni.

Náček: Atunci sint hoți. Bine, pe ei! Unde sint, unde sint?

Țăranul: Să fim cu băgare de seamă. Au arme, pumnale, pistoale, să nu pățim ceva.

Náček: Cumetre, or să tragă?

Țăranul: Păi sigur, când o să-i prindem se vor apăra și vor trage.

Náček: Cumetre, hai acasă! Nu mai vreau să stau aici! Mie mi-e frig, n-am haină.

Țăranul: Aha, Náček, ți-e teamă, așa-i?

Náček: Mie nu mi-e teamă, dar mi-e frică. Și dacă mă împușcă vre-un haiduc, cum o să mă mai duc în pădure după butuci?

Țăranul: Dar de ce trebuie să fi așa prost? Cum vezi că haiducul țintește spre tine cu bățul ăla strîmb, tu sări în lături pînă nu i se aprinde în băț, și el nu te nimerește.

Náček: Să aștept pînă i se aprinde bățul, e hei — oi fi de mult pe lumea ailaltă. Mă duc acasă.

Țăranul: Așteaptă, Náček, îți dau un sfat. Știi ce o să facem? Ne urcăm aici în copac.

Náček: Dar ce să facem acolo, doar ăsta n-are mere.

Țăranul: Nu sint, dar ne așezăm pe crengi și vom sta de pîndă. Dacă vre-un havalier va omori vre-un haiduc, ne dăm jos, îl ducem în cetate și vom primi 20 de ducați.

Náček: Tii, așa mai zic și eu; cum vor omori aici vre-un haiduc, sâr din copac și îl bat. Așa că, cumetre, saltă-mă în copac.

Țăranul: Suie-te singur.

Náček: Atunci ar trebui să-mi las sabotii sub pom și mi-i fură.

Țăranul: Atunci să-ți ajut. Hei rup! (*il saltă pe Náček în copac*). Ești sus?

² În limba cehă joc de cuvinte: *rytíř* = cavalier; țăranul spune cînd *vykřjř*, cînd *brykřjř*.

³ Joc de cuvinte în cehă: *bouřlivec* = răsculat — de la *bouř* = furtună, în sens figurat răscoală.

Nácek: Cumetre, cind o să fugă pe aici vre-un haiduc, îl prind cu bățul de git ca pe o gîscă, sau îl lovesc așa. (il lovește în cap cu bățul).

Țăranul: Așteaptă numai să cobori, și să vezi ce-o să pățești (pleacă). Mă urc și eu aici în copac. (În timpul bătăliei Nácek lovește cu bățul în cavalerii și haiducii care aleargă pe acolo. Pe un haiduc îl prinde cu bățul de git, îl lovește, sare din copac.)

Nácek: Ura, am un haiduc, am și 20 ducați (pleacă tirind haiducul).

Actul IV. O sală. Ofițerul stă la masă, mai mulți cavaleri. Horia și
Gloska legați.

Horia: Ah, nefericitul de mine, ce-am gîndit, ce-am făcut, că mie și altor mulți le-am adus nenorocire. Am ajuns cu gîndul, în deșertăciunea mea, chiar pînă la tron. Dar nenorocire mie și tovarășilor mei, ne așteaptă grea răsplată, pe care am meritat-o pentru faptele noastre rele — căci mult sînge nevinovat am făcut să curgă, sînge care cheamă asupra noastră răzbunarea. Tie, prietene Gloska, pentru credința ta îți mulțumesc și te desleg de jurămint, pe tine care ai fost întotdeauna mina mea dreaptă.

Gloska: Mi se frînge inima, prietene, că trebuie să ne despărțim.

Horia: Îți mulțumesc pentru dreapta ta prietenie, care m-a însoțit pînă la mormînt. Dar deși mă despart de tine, pentru puțin timp, în această lume, cred că ne revedem din nou în cealaltă lume.

Ofițerul: După porunca cea mai înaltă orînduită de nobilime, acești doi haiduci, care au fost cauza suferințelor noastre, vor fi condamnați la pedeapsa cu moartea. Horia, capul haiducilor, numit și rege sirbesc, va fi rupt de viu, tîrit de patru boi și atîrnat în furci la răscuri de drumuri, ca pildă pentru acei care vor mai dori să facă asemenea fapte rele. Gloska, ca aghiotant al său, va fi tras pe roată de viu, ridicat în văzduh, ca pildă pentru acei care vor mai dori să facă asemenea fapte rele. Faptul s-a petrecut la rezidență, în ziua de 30 decembrie 1786. Acum vă întreb, Horia și Gloska, dacă ați meritat sau nu această dreaptă pedeapsă pentru faptele voastre rele?

Horia: Cît despre mine, primesc cu smerenie această pedeapsă a morții, pentru că am meritat mai rău. Dar vă rog în genunchi, ca soția mea părăsită cu șase copii să nu aibă în acestea nici un amestec.

Ofițerul: Scoală-te, Horia, de aceasta mă voi îngriji eu. Ce răspunzi Gloska?

Gloska: Stăpinul meu, și eu primesc această pedeapsă a morții; meritam mult mai rău, căci nu trebuia să fac nimic din toate acestea, dar m-am lăsat dus de prieteni spre fapte rele. Dar vă rog în genunchi, ca soția mea cu cei opt copii să nu fie amestecată în nimic.

Ofițerul: Scoală-te, Gloska, de asta mă voi îngriji eu. Acum veți merge cu noi spre locul de pedeapsă și acolo pentru faptele voastre rele veți fi executați.

Horia: Ei, de astă dată ora morții noastre se apropie. De voi iubită soție și copii mă despart, pe tine, lume deșartă, te părăsesc, căci tot ce în tine clocotește, tot în tine se stinge, doar singură povestea rea sau bună, va rămîne în urma noastră, în amintirea urmașilor.

Sfîrșit

ПЬЕСЫ О ХОРИИ И КЛОШКЕ В ЧЕШСКОМ КУКОЛЬНОМ ТЕАТРЕ

(Резюме)

Автор дает первый перевод с чешского на румынский язык пьесы для кукольного театра *Horia a Gloska aneb Zapálení Hermanštadu* (вариант Майзнера) о восстании румынских крестьян Трансильвании в 1784 году, который сопровождается комментарием, представляющим собой синтез достижений чешских исследователей в этой области. По мнению автора, концепция румынского исследователя Петру Карамана о том, что в основу анализируемой пьесы якобы положено аналогичное произведение сасского происхождения, лишена научной обоснованности, как об этом свидетельствуют и новейшие работы,

появившиеся в Чехословакии. Караман выставляет единственный аргумент, опирающийся на действительные факты, — изменение имени Клошка в Глошка; последнее совпадает с формой имени, представленном в названии работы на немецком языке, появившейся в Трансильвании в 1785 году. В действительности же, как свидетельствует экземпляр, хранящийся в библиотеке музея Брукенталь в Сибии, имя Клошка передано *Klotscka*. В аналогичной форме оно появляется и в других изданиях на немецком языке.

Автор развивает и обосновывает положение о том, что чешская пьеса для кукольного театра появилась без германского посредничества как один из международных отзвуков на восстание румынских крепостных крестьян; она заняла постоянное место в репертуаре чешского кукольного театра, поскольку была единственным произведением, трактующим с симпатией народное восстание, факт, который импонировал чешским народным массам.

HORIA ET KLOCHKA DANS LE THÉÂTRE TCHÈQUE DE MARIONETTES

(Résumé)

Dans cet article, l'auteur donne la première traduction roumaine de la pièce tchèque pour théâtre de marionettes *Horia a Gloska aneb Zápalení Hermanštadu*... (la variante Maizner), inspirée par la révolte (de 1784) des paysans roumains asservis de Transylvanie, et l'accompagne d'un commentaire qui synthétise les résultats des recherches tchèques à ce sujet. En se rapportant à l'article du slaviste roumain Petre Caraman, dédié au même sujet, l'auteur démontra que les dernières recherches sur cette question entreprises dans la République Socialiste Tchécoslovaque rendent caduque la thèse de Petre Caraman suivant laquelle la pièce tchèque serait le remaniement d'un ouvrage saxon similaire. L'unique argument fondé sur des faits vérifiables dont Caraman dispose, est la transformation du nom de Cloška en *Gloska*, transformation retrouvable aussi, selon Caraman, dans le titre d'un certain ouvrage allemand paru en Transylvanie en 1785. En réalité le nom de Cloška est transcrit *Klotscka* — la preuve en est l'exemplaire de cet ouvrage conservé dans la bibliothèque du Musée Brückenthal de Sibiu —, et sous la même forme il apparaît aussi dans d'autres publications allemandes.

L'auteur développe et appuie la thèse suivant laquelle la pièce tchèque est née en vertu de l'écho international de la révolte des paysans roumains, sans nulle entremise allemande, et explique la persistance de celle-ci dans le repertoire du théâtre de marionettes tchèque par le fait qu'elle était le seul ouvrage dramatique pour marionettes qui traitait avec sympathie une révolte paysanne, circonstance susceptible de lui gagner les suffrages des masses populaires tchèques.